

ВІДГУК
офіційного опонента на дисертацію Єгупова Миколи Владленовича
“Ідентичність як атрибут людини і суспільства”,
подану на здобуття наукового ступеня кандидата філософських наук
за спеціальністю 09.00.03 – соціальна філософія та філософія історії

Проблема, на виконання якої здійснене дисертаційне дослідження Єгупова М.В., полягає в тому, що перманентний процес руйнування і набуття ідентичності, дестабілізації і досягнення нового рівня стабільності, архайзації та оновлення призводить до розщеплення сталого ядра суспільства і культури, дезінтеграції соціальних зв'язків та інститутів. Можна констатувати настання «епохи криз», пов'язане з прискоренням соціокультурного розвитку, ускладненою диференціацією, перманентною інновацією в різних сферах життя суспільства. Як наслідок – розмивається тотожність людини із собою і єдність соціуму.

Ключовою інтригою постає дилема, що вважати ідентичністю – відповідність собі чи уподібнення якимось зовнішнім вимогам, нормативам і стереотипам. Залежно від обраної світоглядної парадигми фактичних ознак набувають істотно відмінні, а в багатьох аспектах навіть несумісні інтерпретаційні акценти й практичні рекомендації. З різних причин цей істотний проблемний аспект досі знаходиться на периферії дослідницької уваги. Відтак, пріоритетного значення набуває аналіз змістовних аспектів ідентичності засобами соціальної філософії. Зазначені фактори вочевидь віддзеркалюють актуальність обраної теми дослідження як для теоретичної, так і для практичної сфери.

Єгупов М.В. слушно зазначає, що концепція ідентичності складна й багаторівнева. У різні часи і в різних народів її змістовні складові перебували на різних щаблях пріоритетності. З автором можна погодитись, коли він концептуалізує тезу, згідно з якою уподібнення себе комусь апріорі, в принципі має виразні пародійно-комічні ознаки. В даному разі маємо справу з ідентичністю як маскою, з ілюстрацією і символом збоченої ідентифікації,

квазі-ідентичності. Натомість справжня ідентифікація й ідентичність не може, не повинна бути самозреченням.

Єгупов М.В. влучно зауважив, що у соціалізації закладено внутрішній конфлікт між ступенем адаптації людини до суспільства і ступенем відокремлення її у суспільстві, який остаточно розв'язати не можливо: ефективна соціалізація припускає певний баланс адаптації та відокремлення. Людина стає повноцінним членом суспільства, будучи не лише об'єктом, а й суб'єктом соціалізації, який засвоює соціальні норми й культурні цінності, виявляючи активність, саморозвиваючись і самореалізуючись у суспільстві.

З автором можна цілком солідаризуватись, коли він стверджує, що на відміну від людини традиційної культури, сучасний індивід не має «грунту» у вигляді традицій, прив'язки до місця: його соціокультурна ідентичність визначається маршрутами поширення символів і знань, які він сприйняв чи намагається сприйняти.

Як результат – поняття кризи ідентичності, яке спочатку пов'язувалось лише з кризою соціального самовідчуття і психологічного дискомфорту меншин та маргінальних прошарків, стало настільки універсальним, що нині воно вживається як тривіальне кліше, самоочевидність. Криза ідентичності набуває ознак чи не найбільш актуальної проблеми епохи постмодерну: вибір людиною життєвих стратегій перетворився на основне завдання в плюралістичному, мінливому, іронічному сьогоденні.

То ж не випадково, що важливим цільовим орієнтиром є послідовна й безкомпромісна емансипація індивідуальної свідомості від фетишистської предметності суспільства масового споживання. Стратегічним світоглядним орієнтиром є не асоціювати себе з кимось і не уподібнюватись комусь, а бути собою.

Наукові положення, висновки і рекомендації дисертації достатньо обґрунтовані завдяки використанню широкої теоретичної та емпіричної бази, адекватної методології, апробації отриманих результатів на наукових комунікативних заходах. Зокрема, в роботі використано такі методи:

системний – для розгляду феномену ідентичності як цілісного явища, утвореного взаємопотенціюючими елементами; діалектичний – з метою дослідження процесів і явищ ідентифікації в розвитку і взаємозв'язку; єдності історичного та логічного – для з'ясування особливостей виникнення та закономірностей становлення уявлень про зміст ідентичності; компаративістський – з метою виявлення світоглядних, аксіологічних та телеологічних відмінностей різних концептуальних підходів до змістовних уявлень про ідентичність.

Автором чітко сформульовано об'єкт і предмет дослідження, визначено його мету, для досягнення якої окреслено комплекс наукових завдань. Їх виконання дозволило розв'язати визначену в дисертації наукову проблему. Робота ґрунтується на принципах наукової об'єктивності, що забезпечило поліаспектне розкриття сутності ідентичності як атрибуту людини і суспільства.

Результати дисертації знайшли належне відображення у друкованих працях. Вони мають істотне теоретико-методологічне і праксеологічне значення, оскільки надають сфері знань про ідентичність ознак критеріальної виразності й переконливості. Висновки дослідження можуть слугувати підґрунтям для підготовки нормативних курсів, підручників і навчальних посібників із соціальної філософії, соціальної психології, культурології та соціології.

Наукова новизна одержаних результатів і висновки дисертації повною мірою відповідають поставленим завданням та відображають наукові досягнення дисертанта. Зокрема, автор істотно поглибив тезу, відповідно до якої ідентичність визначає контекст існування людини, горизонт її самосвідомості: будучи глибоко вкоріненою суб'єктивною і суб'єктною значущістю, вона здійснює демаркацію буттєвих кордонів, сприяє усвідомленню і визначенню меж Свого та Чужого, реального та нереального, можливого та неможливого.

Виразним науковим здобутком є теза про те, що, на відміну від

простого ототожнення, тобто переведення на «внутрішній рівень» якихось культурних рекомендацій, вимог, приписів і табу, ідентичність неодмінно виходить на цілісну визначеність особистості, виражає її глибинні основи, смисложиттєві орієнтири і фундаментальні буттєві принципи.

Також спонукає до подальших рефлексій твердження Єгупова М.В., згідно з яким динаміка сучасного суспільства, його екзистенційні та соціальні виклики формують принципово нову ідентичність людини, в межах якої індивіду все важче ухилитися від вибору між двома альтернативами – суспільнозначущих аксіологічних ідеалів чи егоїстичних інтересів.

Автор виразно окреслив еволюцію змістової ієрархії ідентичності: якщо в епоху Нового часу проблема ідентичності зводилася до того, щоб вибудувати і відтворювати власну цілісність, то в сучасному світі не менш важливо уникати фіксації ідентичності, зберегти свободу вибору і відкритість новому досвіду. Твердість переконань часто віддзеркалює не стільки послідовність мислення, скільки інерцію думки. Якщо раніше психологічна ригідність (жорсткість) здебільшого допомагала соціальному виживанню, то тепер вона, як правило, йому шкодить. Самоідентичність все більше сприймається не як усталена, раз і назавжди сформована даність, а як незавершений проект, що розвивається.

До переліку дискусійних положень і зауважень слід віднести такі:

1. Здійснивши ґрунтовну змістовну демаркацію етнічної та національної ідентичності, а також виразно проілюструвавши значущість мови як ідентифікаційного фактора, Єгупов М.В. обмежився констатацією взаємовпливу мови та етно-національної сфери соціальної діяльності. При цьому поза увагою залишилася специфіка взаємодії мови як з етнічним, так і національним середовищем.

2. Висловлюючи аргументовані застереження щодо негативних наслідків індивідуальної і соціальної мімікрії, автор дисертації разом з тим визнає, що ігровий, неусталений характер ідентифікації допомагає людині

поведінково і функціонально відповідати регламентним вимогам конкретно-історичного статус-кво.

3. Доводиться констатувати, що дисертація Єгупова М.В. містить окремі концептуальні суперечності. Зокрема, в третьому розділі автор стверджує, що людина з подвійною ідентичністю має значно більше можливостей світоглядного і життєвого вибору, ніж індивід з єдиною ідентичністю. Відтак, бажаною є якомога більша кількість ідентичностей, яка надає можливість вибору і наповнює життя новим змістом. У людини, замкненої в межах однієї ідентичності, здебільшого обмежений погляд на життя.

Втім, на попередній сторінці йшлося про те, що інтрига концептуальної проблемності й суперечливості множинної ідентичності зосереджена в межах відповіді на запитання: чим є множинна ідентичність – ідентичністю роздвоєною чи подвоєною (потроєною ...)? Якщо йдеться про ідентичність роздвоєну, то це однозначно кризова і навіть патологічна ситуація. Втім, навіть якщо ми маємо справу з ідентичністю подвоєною, то також виникають деякі «але»... Тим більше, що на практиці подвоєна ідентичність часто регресує до ідентичності роздвоєної.

Вочевидь такі концептуальні акценти не зовсім узгоджуються.

4. З розлогістю і аргументацією переконливості авторського аналізу небезпек, які чатують на перспективи адекватної ідентифікації людини і суспільства в епоху пост модерну, дещо дисонує надто стисла пропозиційна частина, а саме: чи може людство протидіяти цим мегатенденціям і якщо може, то в який спосіб?

Однак, наведені зауваження не перекреслюють значних наукових здобутків здійсненого дослідження. Відтак, можна констатувати, що дисертаційна робота Єгупова Миколи Владленовича “Ідентичність як атрибут людини і суспільства” є актуальним, самостійним, завершеним, логічним науковим дослідженням. Структура дисертації чітка і обґрунтована. Матеріал викладається виразно, послідовно, відповідно до плану. Висновки

за розділами та загальні висновки дисертації достатньо аргументовані й логічно сформульовані, ґрунтуються на результатах проведеного дослідження. Оформлення дисертації та автореферату здійснено з дотриманням вимог, визначених ВАК України. Зміст автореферату ідентичний основним положенням дисертації.

Дисертація характеризується новизною одержаних результатів і висновків, має істотне теоретичне і практичне значення та відповідає вимогам пунктів 9, 11, 12, 13 «Порядку присудження наукових ступенів і присвоєння вченого звання старшого наукового співробітника», затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 24 липня 2013 р. № 567.

Таким чином, Єгупов М.В. цілком заслуговує на присудження наукового ступеня кандидата філософських наук за спеціальністю 09.00.03 – соціальна філософія та філософія історії.

кандидат філософських наук,
викладач кафедри філософії
Державного вищого навчального закладу
«Переяслав-Хмельницький державний
педагогічний університет
імені Григорія Сковороди»

Підпис Ю.Г. Малинка
Пасвідчую:
Нач. ВК